لە “مەقەسی سانسۆر”ەوە بۆ “خوارزمیت”.. حەمید کورەچی

نیوولیبرالیزم چۆن کۆتایی بە پاشماوەکانی ئازادی هێنا؟

لە سیستەمە دیمۆکراتییەکاندا، سانسۆر و پڕوپاگەندە مەرج نییە تەنیا پشت بە سەرکوتکردنی ڕاستەوخۆ وەک سڕینەوە یان زیندانیکردن ببەستن، بەڵکو پەنا دەبەنە بەر شێوازی فێڵبازانەتر وەک “تەقینەوەی زانیاری” و پەراوێزخستن.
زۆربەی کات سانسۆر لەم کۆمەڵگایانەدا “ئاسۆییە”، واتە تاکەکان لە دژی یەکتر بەکاری دەهێنن، نەک تەنیا “ستوونی” بێت لە حکومەتەوە بۆ هاووڵاتیان. یەکێک لە نموونە دیارەکان لەمڕەدا ئەوەیە کە بە “سڕینەوەی کولتووری” (Cancel Culture) یان هێرشە دیجیتاڵییەکان دەناسرێت؛ لەمڕەدا بە یاسا ڕێگریت لێ ناکرێت قسە بکەیت، بەڵکو وات لێ دەکرێت پەراوێز بکەویت یان ناوزڕاو بیت، بەجۆرێک کە خۆت ناچار بیت پاشەکشە بکەیت. لە هەمان کاتدا، خوارزمیتەکانی (Algorithms) سۆشیاڵ میدیا ڕۆڵی سانسۆرچییەکی شاراوە دەگێڕن، ئەوەش لە ڕێگەی زیندانیکردنی بەکارهێنەران لەناو “بڵقە فکرییەکان” کە تەنیا قەناعەتە کەسییەکانی خۆیان بەهێز دەکات، ئەمەش دەبێتە هۆی دابڕانێکی فکری کە وادەکات ڕاکانی بەرامبەر وەک هەوڵێکی دوژمنکارانە بۆ چەواشەکاری بێنە بەرچاو.

نائووم چۆمسکی، یەکێک لە دیارترین بیرمەندە هاوچەرخەکان، ئاماژە بەوە دەدات کە پڕوپاگەندە لە سیستمە دیمۆکراتییەکاندا بریتییە لە دیاریکردنی چوارچێوەیەکی تەسک بۆ گفتوگۆی گشتی؛ تەنیا لەناو ئەم چوارچێوەیەدا ڕێگە بە مشتومڕ و ناکۆکی توند دەدرێت، لە کاتێکدا گومانکردن لە بنەما گەورەکانی سیستەمەکە لە دەرەوەی بازنەی لێکۆڵینەوە و گفتوگۆ دەمێنێتەوە. جیاوازی بنەڕەتی لەمڕەدا لەچاو سیستمە تۆتالیتارەکاندا (گشتگیرەکان) ئەوەیە کە تاکەکان لەژێر دەسەڵاتی تۆتالیتاردا دەزانن کە ڕووبەڕووی چەواشەکاری و پڕوپاگەندەی ئاشکرا دەبنەوە، بۆیە هەوڵ دەدەن لە نێوان دێڕەکاندا ڕاستی بدۆزنەوە. بەڵام لە دیمۆکراسییەکاندا، قەناعەتی خەڵک بەوەی کە گوایە تەواو ئازادن، وایان لێ دەکات زیاتر بکەونە ژێر کاریگەری پڕوپاگەندە، چونکە بە شێوەیەکی شاراوە و نادیار کار دەکات.

لە سیستەمە دیموکراتییەکاندا، میدیا باوەڕپێکراوەکانی وەک (نیویۆرک تایمز) یان (بی بی سی) مەیلیان بەرەو وردبینی و خستنەڕووی ڕاستییەکان هەیە، بەڵام جۆرێک لە “بژاردەکردن” پەیڕەو دەکەن لە دیاریکردنی ئەوەی کام ڕاستی تیشکی بخرێتە سەر و کامەیان پشتگوێ بخرێت. دەکرێت ئەم بژاردەکردنە وەک جۆرێک لە پرۆپاگەندەی ناڕاستەوخۆ یان “نەرم” هەژمار بکرێت. لە بەرامبەردا، میدیا لە سیستەمە تۆتالیتارەکاندا وردبینی قوربانی دەکات لە پێناو دڵسۆزی سیاسی یان ئایدیۆلۆژی. کێشەکانی پەیوەست بە سیستەمە سەرکوتکەرەکان، وەک مۆدێلی ڕووسی، لەوەدایە کە ئەوان لە ڕوانگەی پێوەرە تایبەتەکانی خۆیانەوە سەیری جیهان دەکەن؛ بەو پێیەی میدیاکانیان لەژێر کۆنترۆڵ و ئاڕاستەکردنی تونددایە، وادەزانن ئەو فرەییەی لە سیستەمە دیموکراتییە ڕۆژئاواییەکاندا هەیە تەنیا “شانۆگەرییەکەی” بەڕێوەبراوە لە ناوەندێکی یەکگرتووەوە، ئەمەش نیشانەی تێنەگەیشتنی ڕاستەقینەیە لە فرەیی میدیایی لەو کۆمەڵگایانەدا.

لە سەدەی ڕابردوودا، ململانێکان ڕوون بوون؛ بەرەیەک ستایشی “ئازادی” و دیموکراسی بۆرژوازی دەکرد، و بەرەیەکی تۆتالیتار کە بە “مەقەس” و زیندان سانسۆری پەیڕەو دەکرد. بەڵام ئەمڕۆ دەمامکەکان کەوتوون و شێوازەکان تێکەڵ بوون، تاوەکو نیوولیبرالیزم ڕووە هەرە دڵڕەقەکەی خۆمان نیشان بدات: سیستەمێک کە پێویستی بە زیندانیکردنی جەستەت نییە تا ئەو کاتەی توانای “سڕینەوەی” ئابووری و کۆمەڵایەتیی هەبێت تەنیا بە فشارخستنە سەر دوگمەیەک.

لیبرالیزمی کلاسیک هەمیشە شانازی بە پیرۆزی تاک و مافە سیاسییەکانی دەکرد، بەڵام لەگەڵ سەرهەڵدانی نیوولیبرالیزم، ئەم تاکە لە “هاووڵاتییەک” کە خاوەن مافی پارێزراو بێت بە دەستوور، گۆڕا بۆ تەنیا “سەرمایەی مرۆیی” یان “بەکارهێنەرێکی” بێ بەرگری. لیبرالیزم لە ناوەوە گنی و داڕما، لەبری شارستانییەت و گفتوگۆ، ئێستا لەژێر سێبەری “دەرەبەگایەتییەکی تەکنیکی” (Techno-feudalism) ی نێوان کیشوەرەکاندا دەژین، کە تێیدا هیچ دەنگێک لە سەرووی دەنگی قۆرخکارییەوە (Monopoly) نییە.

ئەگەر بەراوردێک بکەین لەنێوان ئامرازەکانی کۆنترۆڵ لە سیستەمە تۆتالیتارەکان و دیموکراسییە نیۆلیبرالەکاندا، دەبینین دڵڕەقی کەم نەبووەتەوە، بەڵکو “تەکتیکەکانی” گۆڕاون. لە سیستەمە تۆتالیتارەکاندا سانسۆر بە “ستوونی” و ئاشکرا دەمێنێتەوە. دەوڵەت

نەیارەکەیە و زیندان ئامرازەکەیە. سەرەڕای ناشیرینییەکەی، بەڵام “ڕوونە” و هۆشیارییەک بە بەرگری و گەڕان بەدوای ڕاستیدا لە نێوان دەرەکاندا دروست دەکات. بەڵام لە دیمۆکراسییە نیۆلیبرالەکاندا سانسۆر “ئاسۆیی” و پیسە. نەیارەکەت پۆلیس نییە، بەڵکو “خوارزمیت” و “دەستەی کارگێڕی کۆمپانیاکانە”. لێرەدا زیندانی ناکرێیت چونکە ڕەخنەت لە دەسەڵات گرتووە، بەڵکو لە کارەکەت دەردەکرێیت، هەژمارە بانکییەکانت دادەخرێن، و لە فەزای دیجیتاڵی دەردەکرێیت بە بیانووی “پێشێلکردنی مەرجەکانی خزمەتگوزاری”.

سەروەری کۆمپانیاکان لە سەرووی سەروەری دەستوورەکانەوە

نیۆلیبرالیزم گەیشتووەتە قۆناغی “خۆماڵیکردنی” کایەی گشتی بە بەرژەوەندی قۆرخکارە گەورەکان. پەرلەمانەکان کە ڕۆژێک گۆڕەپانی یاسادانان بوون، ئەمڕۆ بوونەتە تەنیا نووسینگەیەک بۆ پەسەندکردنی ئەوەی “لۆبییە” داراییەکان دەیسەپێنن. چیتر یاساکان بۆ پاراستنی ئازادی ڕادەربڕین نانووسرێن، بەڵکو بۆ پاراستنی “مۆدێلی قازانجخوازانەی” کۆمپانیاکانن.

مەترسیدارترین شت لەم سیستەمەدا “تایبەتکردنی سەرکوتە” (Privatization of Repression). کاتێک پلاتفۆرمێکی تەکنەلۆژی زەبەلاح یان کارتێلێکی دارایی بڕیاری “سڕینەوەی” کەسێک دەدات، ئەوا جۆرێک لە “لە سێدارەدانی نەرم” پەیڕەو دەکات. لە سیستەمە تۆتالیتارەکاندا، ڕەنگە زیندانی وەک پاڵەوان بێتە دەرێ، بەڵام لە نیۆلیبرالیزمدا، بڕینی بژێوی و تێکدانی ناوبانگی دیجیتاڵی، مرۆڤ دەگۆڕێت بۆ “تەرمێکی مەدەنی” کە لە کۆمەڵگایەکدا دەجووڵێتەوە کە دان بە بوونی کەسەکدا نانێت ئەگەر خاوەنی “ئیعتیبار” یان “پلاتفۆرم” نەبێت.

لەو دیمۆکراسیانەی لەسەر بنەمای سەرمایەداری دامەزراون، “بازاڕ” وەک بزوێنەری سەرەکی سانسۆر دادەنرێت. میدیاکان، وەک دامەزراوەی بازرگانی، زۆربەی کات ئاڕاستەکانیان بەستراوەتەوە بە سەرچاوەی داراییانەوە. ئەمە بە ڕوونی لەو کۆنترۆڵەدا دەردەکەوێت کە ڕیکلامکەران هەیانە؛ ڕەنگە کەناڵێکی هەواڵ خۆی بەدوور بگرێت لە ڕووماڵکردنی لێکۆڵینەوەیەکی بنکۆڵکاری دەربارەی پیسبوونی ژینگەیی کە کۆمپانیایەکی گەورە دروستی کردووە، ئەگەر ئەو کۆمپانیایە سەرچاوەی سەرەکی دارایی ڕیکلامەکانی بێت. هەروەها دەبینرێت کە گەیشتن بە زانیاری هەندێکجار بەستراوەتەوە بە جۆرێک لە دەسەزی؛ ئەو سیاسییەی زانیاریی لایە، زانیاری دەداتە ئەو ڕۆژنامەنووسەی کە پەیوەندییەکی دەستانەی لەگەڵ دەپارێزێت. لە بەرامبەردا، ئەو

ڕۆژنامەنووسەی پرسیاری سەخت دەکات، ڕەنگە خۆی لە چاوپێکەوتنە تایبەتەکاندا بێبەش کراو ببێنێتەوە، ئەمەش کاریگەری نەرێنی دەبێت لەسەر پێگەی پیشەیی و توانای کێبڕکێی لە جیهانی میدیادا.
جیاوازی جەوهەری لێرەدا ئەوەیە کە سانسۆر لە دیمۆکراسیدا هەمیشە پێویستی بە “پۆلیسێک” نییە لە پشت نووسەرەوە بوەستێت، بەڵکو تەنیا پێویستی بە “سیستمێکی هاندان” (Incentive system) هەیە کە بێدەنگی بکاتە بژاردەیەکی ئارامتر و پڕقازانجتر لە قسەکردن.

دڕندەیی بێ شیشەکانی زیندان

ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین “داڕووخانی” ئەو بەهایانەیە کە شارستانییەتی مۆدێرنی لەسەر بونیاد نراوە. “داروینیزمی کۆمەڵایەتی” شوێنی شارستانییەتی گرتووەتەوە؛ بەهێز ئەوەیە کە خاوەنی داتا و پارەیە، و لاوازیش بە بێدەنگی دە پان دەکرێتەوە.
لە کاتێکدا هاووڵاتی لە سیستمی تۆتالیتاردا چاودێری دیوارەکانی زیندانەکەی دەکات، هاووڵاتی لە “دیمۆکراسی نیۆلیبرال”دا وا دەزانێت ئازادە، لە کاتێکدا بە زنجیرە نادیارەکانی قەرز، پاشکۆیەتی وەزیفی، و سانسۆری خوارزمیتەکان بەستراوەتەوە. سەردەمی “ئازادی” وەک مافێکی مرۆیی کۆتایی هات، تا ببێتە تەنیا “ئیمتیازێک” کە دەبەخشرێتە ئەوانەی گوێڕایەڵن و لە یاخیبووەکان دەسەنرێتەوە. ڕەنگە شێوازەکان جیاواز بن، بەڵام جەوهەرەکە یەکە: توندکردنی کۆنترۆڵ بەسەر مێشکدا لە ڕێگەی هەڕەشەکردن لە گەدە و بوونی مرۆڤەوە.